

СЕКЦІЯ 1 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК [34.018:005.336.1-047.44]:346.1
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-4-1>

БАЗОВА ФОРМУЛА ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ВСТУП ДО АНАЛІЗУ

Гаврилюк Олександр Олександрович,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

gavryliukscience@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6925-7793

*Метою статті є встановлення основних особливостей базової формули визначення ефективності правозастосування та її осмислення в аспекті властивостей окремих елементів. Методологічною основою дослідження виступають методи аналізу та синтезу посередництвом яких визначено співвідношення правотворчості та правозастосування у механізмі правового регулювання суспільних відносин. Поглиблене їх використання у поєднанні зі структурно-функціональним методом дозволило деталізувати базову формулу визначення ефективності правозастосування, виділивши три компоненти мети й результату правозастосування. **Результати.** Правотворчість та правозастосування у загальному вигляді є елементами єдиного механізму правового регулювання і при цьому ефективність правозастосування підлягає вимірюванню за тим же підходом, що й ефективність правових норм. Базова формула передбачає визначення ефективності правозастосування через співвідношення результату та мети у якій «мета» являє собою ідеальний наслідок (стан), тобто такий, що визначений законом, яким встановлюється причинно-наслідкова модель у сфері правозастосування, у той же час «результат» є фактичним наслідком (станом), тобто таким, до якого фактично призвело право застосування. Водночас мета повинна розкриватися саме посередництвом тріади елементів, якими виступають: 1) підстава правозастосування; 2) акт правозастосування; 3) наслідки правозастосування.*

***Висновки.** Проаналізована загальна формула визначення ефективності правозастосування виступає своєрідним орієнтиром, що підлягає подальшому більш глибокому науковому й практичному осмисленню задля формування більш деталізованого бачення елементів формули з урахуванням конкретних сфер суспільних відносин, мети правового регулювання конкретних видів відносин, а також ролі суб'єктів правозастосування у забезпеченні динаміки відповідних відносин. У першу чергу це обумовлюється різною телеологічною спрямованістю діяльності суб'єктів правозастосування, а також умов у яких вони діють. В якості ще одного фактору виступає рівень та обсяг розсуду або ж дискреції відповідних суб'єктів з огляду на підстави застосування ними нормативних положень, а також наслідків їх застосування, особливо враховуючи те, що положеннями законодавства може передбачатися право суб'єкта вчинити один з декількох можливих актів правозастосування за наявності одних і тих самих підстав, які, своєю чергою, спричинять різні юридичні наслідки для учасників відповідних правовідносин.*

***Ключові слова:** господарське право, господарсько-правові відносини, ефективність права, ефективність правового регулювання, ефективність юридичної діяльності, ефективність правозастосування, методологія, економіка права, економічна ефективність, оцінка ефективності, результативність*

BASIC FORMULA FOR DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF LAW ENFORCEMENT: INTRODUCTION TO ANALYSIS

Gavryliuk Oleksandr Oleksandrovych,

Candidate of Juridical Sciences,

Senior Scientists at the Department of Economic and Legal Research

of Economic Security Problems

State Organization "V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine"

gavryliukscience@gmail.com

orcid.org/0000-0001-6925-779

Purpose of the article is to establish the main features of the basic formula for determining the effectiveness of law enforcement and its interpretation in terms of the properties of individual elements. **The methodological basis of the research** is the methods of analysis and synthesis, through which the relationship between law-making and law enforcement in the mechanism of legal regulation of social relations is determined. Their in-depth use in combination with the structural-functional method made it possible to detail the basic formula for determining the effectiveness of law enforcement, identifying three components of the goal and result of law enforcement. **Results.** Lawmaking and law enforcement are, in general terms, elements of a single mechanism of legal regulation, and the effectiveness of law enforcement can be measured using the same approach as the effectiveness of legal norms. The basic formula involves determining the effectiveness of law enforcement through the relationship between the result and the goal, where the "goal" is the ideal outcome (state), i.e., that defined by the law establishing a cause-and-effect model in the field of law enforcement, while the "result" is the actual consequence (state), i.e., that which the application of the law has actually led to. At the same time, the goal must be revealed through a triad of elements, which are: 1) the basis for law enforcement; 2) the act of law enforcement; 3) the consequences of law enforcement.

Conclusions. The analyzed general formula for determining the effectiveness of law enforcement serves as a kind of guideline subject to further in-depth scientific and practical consideration in order to form a more detailed vision of the elements of the formula, taking into account specific areas of social relations, the purpose of legal regulation of specific types of relations, as well as the role of law enforcement agencies in ensuring the dynamics of relevant relations. This is primarily due to the different theological orientation of the activities of law enforcement agencies, as well as the conditions in which they operate. Another factor is the level and scope of discretion of the relevant agencies, taking into account the grounds for their application of normative provisions, as well as the consequences of their application, especially considering that the provisions of the law may provide for the right of an entity to perform one of several possible acts of law enforcement on the same grounds, which, in turn, will have different legal consequences for the participants in the relevant legal relations.

Keywords: economic law, economic legal relations, efficiency of law, efficiency of legal regulation, efficiency of juridical activity, efficiency of law-enforcement, methodology, law economy, economic efficiency, evaluation of efficiency

Вступ. Право являє собою соціальне явище. З одного боку джерелом права виступає народ, який формує запит щодо встановлення певних моделей поведінки у суспільстві (це характерно переважно для приватних галузей права). З іншого боку держава впроваджує моделі поведінки необхідні для належного розвитку суспільства і забезпечення безпеки у ньому, вкладаючи у таке регулювання значною мірою інтерес усього суспільства та держави (це характерно переважно для публічного права). У соціологічному вимірі право – це моделі відносин, що складаються або повинні складатися між суб'єктами. Тому об'єктивне право має яскраво виражену інструментальну природу (Ковальчук, 2024: 5–9), оскільки виступає засобом упорядкування суспільних відносин посередництвом різних комбінацій дозволів, заборон та позитивних зобов'язувань (Васильєва, 2011: 169).

Важливим проявом цього на рівні юридичної науки виступає активне вживання правовою доктриною таких категорій як «інструмент» та «механізм», що покликані сприяти розкриттю природи впливу права на суспільні відносини. Використан-

ня відповідних категорій у ході дослідження динамічних структурно-функціональних юридичних феноменів дозволяє не лише на мовному, проте також і на сутнісному рівні визначати окремі властивості та характеристики права, однією з яких виступає «ефективність».

Спрямованість правового регулювання суспільних відносин на досягнення певної мети дозволяє оцінювати якість відповідного правового впливу з точки зору реально досягнених результатів. Тому, як зазначає А. В. Коструба, «механістична концепція» правового регулювання, що розкривається через сукупність правових засобів, приводить у тому числі до питання ефективності такого регулювання і зокрема ефективності правових норм (Коструба, 2014: 31–32).

Саме тому осмислення юридичних явищ та процесів посередництвом таких логіко-мовних феноменів як «інструмент» та «механізм» безпосередньо відкриває можливість розгляду «керованих» (контрольованих) юридичних процесів (у тому числі правового впливу) через категорію «ефективність» (Див.: Гаврилюк, 2025а: 67–71).

Водночас, на відміну від проблеми ефективності правового регулювання у цілому, яка привернула певну наукову увагу вчених на рівні юридичних досліджень, проблема ефективності правозастосування як елемента та об'єкта правового регулювання не отримала широкого розкриття на сторінках наукових досліджень, хоча при цьому в окремих випадках саме правозастосування виступає елементом *sine qua non* для досягнення мети правового регулювання. Більше того, самі суб'єкти правозастосування, виконуючи свої повноваження й виступаючи елементом механізму правового регулювання, набувають певною мірою значення економічної чи господарської системи, що також дає можливість і навіть визначає необхідність оцінки їх діяльності у полі категорії «ефективність» (Гаврилюк, 2025б: 126).

У зв'язку з цим у цьому матеріалі присвяtimo увагу розгляду проблеми ефективності правозастосування у контексті загальної юридичної форми ви визначення останньої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема ефективності правозастосування тією чи іншою мірою ставала предметом наукового розгляду таких вчених-юристів як О.В. Білоус, Т.С. Васильєва, П.Д. Гуйван, Р.А. Джабраїлов, Д.В. Задихайло, О.М. Ковальчук, А.В. Коструба, З.С. Кравцова, В.К. Мамутов, В.І. Нагнибіда, А.А. Наконечна, І.Ю. Настасяк, В.Я. Погребняк, Д.С. Спесівцев, А.С. Стащенко, В.В. Степаненко, Т.І. Тарахонич, В.А. Устименко, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova та ін.

1. Співвідношення правового регулювання суспільних відносин та правозастосування

Призначенням права виступає упорядкування суспільних відносин, незалежно від того, чи будуються ці відносини на засадах юридичної рівності та майнової самостійності або ж влади та підпорядкування. У зв'язку з цим правом охоплюється усі відносини, у тому числі відносини, що складаються у сфері державного управління.

Однією з універсальних платформ для розкриття природи правового впливу права на суспільні відносини при цьому виступає платформа «юридичного механізму» (Погребняк, 2020: 132). Вона здатна розкрити сутність та особливості комбінаторики засобів упорядкування як приватних, так і публічних відносин.

Категорія «механізм» має універсальний характер і активно використовуються не лише юриспруденцією, проте також й іншими суспільними науками, у тому числі економічною. І при цьому вона практично завжди розглядається в однаковому контексті, що надає їй певною мірою універсального характеру. Одну з уніфікованих позицій щодо розгляду природи механізму окреслює О. М. Чечель. Як зазначає вчений, ця категорія активно вживається у техніці і позначає пристрій, що передає або перетворює рух. Також цей термін активно використовується для позначення внутрішньої будови машин (Чечель, 2013: 105).

Поряд із цим, як відомо, складні пристрої можуть складатися з декількох механізмів. Наприклад, той самий автомобіль, будучи складним механізмом, складається з механізму приводів, трансмісії й багатьох інших систем. Так само і право у силу свого масштабу охоплює цілий діапазон динамічних систем більшого чи меншого характеру. Відповідне співвідношення загального й часткового характерне й для механізму право-

вого регулювання та правозастосування. У цьому ключі світло на підняту проблему проливають праці А. В. Коструби. Зокрема, як відомо, правове регулювання являє собою процес формування нормативно-правових приписів, сприйняття останніх суб'єктами права і слідування ними відповідним настановам (Харитонов та Харитонova, 2021: 7). У зв'язку з цим вчений окреслює дві основні форми механізму правового регулювання у контексті його трьох стадій (якими виступають початок правового регулювання суспільних відносин, виникнення прав і обов'язків у конкретних суб'єктів й припинення прав та обов'язків відповідно). Як стверджує дослідник, в межах першої форми механізму на третій стадії його розвитку відбувається правореалізація, тобто права й обов'язки особи припиняються шляхом їх здійснення (Коструба, 2014: 48). Для прикладу, відносини, що виникають з договору купівлі-продажу, припиняється внаслідок передачі майна і розрахунку між сторонами.

Своєю чергою у межах другої форми механізму правового регулювання третьою стадією виступає правозастосування (Коструба, 2014: 46–51). Для прикладу, набуття перехід та припинення прав на нерухомість, як правило, передбачає необхідність вчинення суб'єктом правозастосування певних дій для настання відповідних юридичних наслідків. Це може бути, зокрема прийняття нерухомості в експлуатацію, державна реєстрація прав на неї тощо (Спесівцев, 2017: 81–82, 195).

Таким чином, як зазначає А. В. Коструба, правове регулювання забезпечується двома взаємопов'язаними компонентами, якими виступають правотворча та правозастосована діяльність і при цьому кожна із окреслених вище стадій механізму правового регулювання є своєрідною мікросистемою або навіть сукупністю мікросистем інструментального характеру (Коструба, 2014: 50–52), оскільки кожна з них також складається із сукупності правових засобів. Інакше кажучи, правотворчість та правозастосування у загальному вигляді є елементами єдиного механізму правового регулювання. Проблема полягає лише у тому чи є правозастосування «запрограмованою» (запланованою) стадією конкретного механізму або ж воно являє собою альтернативний шлях вирішення проблеми, наприклад, у разі коли реалізація запрограмованої моделі забезпечується рішенням суду як наслідком ухилення одного з учасників правовідносин від слідування такій моделі (Див.: Спесівцев, 2020а: 118). При цьому слід також урахувати, що правозастосування є стадійним процесом завершальною стадією якого виступає винесення індивідуального правозастосовочого акту, тобто рішення, постанови, наказу тощо (Нагнибіда, 2019: 35, 39).

Водночас правозастосування забезпечується переважно органами державної влади чи місцевого самоврядування, які складають механізм держави в його структурно-функціональному й структурно-організаційному аспектах (Кравцова, 2022: 93), й являють собою економічні структури або ж системи (Гаврилюк, 2025б: 126).

І в цьому сенсі складається досить специфічна ситуація, адже з одного боку посередництвом норм права здійснюється регулювання порядку застосування власне нормативних положень відповідними суб'єктами (економічними (господар-

ськими) структурами) як елементом відповідного механізму, а з іншого боку – норми права також встановлюють у яких випадках і які нормативні приписи повинні бути застосовані у ході діяльності таких суб'єктів. Інакше кажучи, під правовий вплив потрапляє як власне внутрішня діяльність суб'єкта правозастосування (економічної (господарської) структури), тобто порядок прийняття ним відповідних рішень щодо застосування норм права, так і ситуація реальності у якій застосовуються відповідні норми з урахуванням підстав та наслідків правозастосування. Основою такого впливу права на суб'єктів правозастосування виступає стаття 19 Конституції України, якою фактично запроваджено спеціально-дозвільний тип діяльності суб'єктів правозастосування (Верховна Рада України, 1996).

Не можна не відмітити в окресленому ключі й висловлювану у сучасних дослідженнях думку щодо тенденції відходу у межах сучасних правопорядків від домінування позитивістського підходу у правозастосуванні за якого право розглядається виключно як закон, тобто отожднюється з ним. І хоча це пояснюється намаганням якомога ефективніше забезпечити права конкретної особи та суспільства (Гуйван, 2017: 134), в аспекті ефективності правозастосування це створює ризик її зниження, адже абстрактність правових норм і їх недостатність перекидає занадто велику відповідальність на суб'єктів правозастосування в частині забезпечення прав конкретних осіб та суспільства у цілому, а це може призвести до варіативності підходів щодо такого забезпечення, підвищення корупційних ризиків й у цілому до розмиття стандартів справедливості в частині задоволення потреб та законних інтересів учасників відповідних відносин. Адже навіть з економічної точки зору забезпечення ефективності у такому разі підштовхуватиме правозастосовних суб'єктів до спрощення своєї діяльності як прояву її оптимізації, що, своєю чергою, може навапакати знизити рівень забезпечення прав фізичних та юридичних осіб.

2. Базова формула визначення ефективності правозастосування

Враховуючи окреслений вищий зв'язок правозастосування та правотворення, слід зазначити, що у сучасних юридичних дослідженнях ефективність права розглядається з багатьох позицій і в широкій варіації аспектів, починаючи від тих, що ґрунтуються на позиції забезпечення верховенства права у будь-який спосіб, і завершуючи прагматичними поглядами на правове регулювання з точки зору результативності останнього. Тим не менше майже всі правники погоджуються з тим, що ефективність права виступає однією з характеристик механізму дії правових норм, тобто правового регулювання. При цьому в якості критеріїв ефективності часто розглядаються такі властивості як «необхідність» та «бажаність» тих чи інших приписів, їх «корисність» чи «шкідливість» тощо. Зважаючи на це, ефективність завжди розглядається через результат впливу права на суспільні відносини, зокрема посередництвом визначення відповідності реального стану конкретних правовідносин типовій моделі, запровадженої нормою права (Стащенко, 2010: 16). Інакше кажучи, йдеться про результативність (Тарахонич, 2010: 12) або ж міру досягнення цілей визначених нормами права (Тарахонич, 2010: 12;

Білоус, 2018: 14). При цьому, як зазначає І. Ю. Настасяк, ефективність правозастосування підлягає вимірюванню аналогічно ефективності правових норм, тобто шляхом зіставлення фактично досягнутих результатів цілям нормативних приписів (Настасяк, 2012: 24). Це, своєю чергою, повністю узгоджується з описаними вище А. В. Кострубою стадійними особливостями функціонування механізму правового регулювання суспільних відносин й місця правозастосування у ньому, адже останнє не являє собою певний відокремлений чи автономний від механізму правового регулювання компонент.

У зв'язку з цим правозастосування не являє собою самоціль, а виступає засобом досягнення мети правового регулювання у цілому. У зв'язку з цим цілком закономірно, що ефективність правозастосування оцінюється за тими ж критеріями, що й ефективність правового впливу на суспільні відносини, особливо зважаючи на випадки, коли правовий вплив не може досягти конкретної мети без правозастосування.

Більш детально поглянути на відповідні особливості правозастосування дозволяє формула визначення ефективності, окреслена А. А. Наконечною, яка втілює окреслені вище підходи до визначення ефективності правового регулювання. Згідно з цією формулою ефективність визначається як співвідношення результату та мети, тобто:

$$E = P / M$$

де Е – ефективність, а Р та М – результат й мета відповідно (Наконечна, 2020: 228).

3. Деталізація базової формули визначення ефективності правозастосування

Підтримуючи у цілому окреслений підхід, й вважаючи його таким, що повною мірою відображає визначення ефективності у праві і зокрема правозастосуванні, вважаємо за можливе дещо поглибити його шляхом деталізації.

У першу чергу слід звернути увагу на те, що, як ми зазначали раніше, правозастосовна діяльність виступає об'єктом правового регулювання, що своєю чергою, відкриває можливість застосування фрагментарного підходу в оцінці ефективності правового регулювання. Інакше кажучи, враховуючи певною мірою «фрактальну» будову механізму правового регулювання суспільних відносин, який може включати в себе механізми меншого масштабу (Погребняк, 2020: 132), у тому числі механізм правозастосування, визначення ефективності правозастосовної діяльності також є можливим з урахуванням масштабу погляду суб'єкта аналізу на відповідну проблему.

Для прикладу, у межах судового правозастосування можна визначати ефективність усього судового провадження у певній категорії справ або ж лише ефективність окремих судових процедур. Все залежить від окреслення фрагменту правової реальності, що потрапляє у фокус дослідження. Більше того, у рамках поглиблення окресленої вище формули визначення ефективності правозастосування «мету» та «результат» як ідеальний та фактичний компоненти відповідно слід фрагментувати на три окремі елементи кожен, якими виступають: 1) підстава; 2) акт; 3) наслідок.

Тобто, оцінювати результат правозастосування слід не лише з огляду на його юридичні наслідки, а й ураховуючи способи досягнення таких наслідків, зокрема у зв'язку з тим, що, як

ми зазначили раніше, правозастосування перебуває у полі спеціально-дозвільного правового впливу, визначеного статтею 19 Конституції України. У зв'язку з цим оцінка ефективності діяльності правозастосовних органів не може здійснюватися виключно з позиції досягнутого результату у тому числі як реакції на певний запит суспільства або окремих фізичних чи юридичних осіб, адже такі дії можуть набувати ознак свавілля і порушення прав фізичних та юридичних осіб. При цьому, як ми неодноразово зазначали вище, діяльність юрисдикційних суб'єктів щодо застосування нормативних положень також виступає предметом правового регулювання, а тому і оцінка ефективності правозастосування повинна охоплювати не лише його наслідки, проте і сам процес, що регламентується на нормативно-правовому рівні і за межі якого суб'єкт правозастосування у силу статті 19 Конституції України вийти не може.

З іншого боку підставою для правозастосування виступає юридичний факт, тобто певна дія або ж подія. Наприклад, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно може здійснюватися як за заявою фізичної чи юридичної особи, що власне і виступає підставою для вирішення питання щодо вчинення акту правозастосування, так і, наприклад, у силу певних подій зафіксованих належним чином прикладом чого виступає автоматична реєстрація прав (див. абзац четвертий частини п'ятої статті 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (Верховна Рада України, 2016)). Причому акти правозастосування, як правило, за деякими виключеннями, обумовленими в тому числі автоматизацією юридичних процедур, пов'язуються з елементом розсуду більшого чи меншого масштабу (Степаненко, 2017: 300). Тобто перед чиненням відповідного акту суб'єкт правозастосування оцінює обставини правової реальності у межах та у спосіб, визначені нормативно-правовими положеннями, що регламентують його діяльності, і суміжними нормативно-правовими приписами, за результатами чого приймає рішення про застосування нормативно-правового положення або ж про відмову у його застосуванні.

Що ж стосується власне наслідків правозастосування, то ними, згідно із найбільш загальним підходом, детермінованим інструментальною спрямованістю права, виступає задоволення потреб та законних інтересів фізичних та (або) юридичних осіб. Однак, вважаємо, що з точки зору правозастосування окреслене виступає лише загальним орієнтиром. У зв'язку з чіткою ідентифікацією правозастосування як окремої стадії правового регулювання, його ефективність необхідно оцінювати певною мірою в «усіченому» відносно мети усього механізму правового регулювання суспільних відносин вимірі і при цьому з урахуванням природи та телеології відповідної процедури у межах якої застосовуються нормативні положення, тобто з точки зору власне локальної мети правозастосування, а не всього механізму (хоча при цьому не виключається їх повний збіг).

Для прикладу, розглядаючи питання про постановлення ухвали щодо забезпечення позову, суд оцінює рівень ризику незабезпечення такого позову відносно виконаності судового рішення, тобто наскільки незастосування забезпечення позову може стати перешкодою для виконання варіацій можливих судових рішень у конкретній

справі. З іншого боку, як зазначається у юридичних дослідженнях, наприклад, державна реєстрація прав на нерухомість у цілому виконує охоронні функції (Спесівцев, 2020б: 28), проте для суб'єкта, який застосовує відповідні положення, принципове значення має наявність або відсутність підстав для ухвалення відповідного правозастосовного акту, які він не може розширити чи звужити. Тобто рівень розсуду судді, а також державного реєстратора прав на нерухомість є різним, а тому і оцінка ними спрямованості їх актів, зокрема у контексті наслідків, також може бути різною.

Враховуючи зазначене, в окресленій вище формулі визначення ефективності правозастосування мета, вважаємо, повинна розкриватися саме посередництвом тріади елементів, якими виступають: 1) підстава правозастосування; 2) акт правозастосування; 3) наслідки правозастосування.

Водночас «мета» в окресленій формулі являє собою ідеальний наслідок (стан), тобто такий, що визначений законом, яким встановлюється причинно-наслідкова модель у сфері правозастосування. У той же час «результат» є фактичним наслідком (станом), тобто таким, до якого фактично призвело право застосування.

Таким чином, за загальним правилом, у межах окресленої базової формули визначення ефективності, правозастосування визначається як ефективне у разі, якщо фактично отриманий результат відповідає запланованому результату (меті). У межах окресленої нами деталізації це означає, що ефективним є правозастосування для якого були необхідні правові підстави і яке призвело до визначених законом наслідків. Це своєю чергою узгоджується з двоелементним розумінням правового регулювання, яке включає власне правотворчість та правозастосування, що у сукупності забезпечують виникнення нових або ж вдосконалення існуючих нормативних положень й спричинення конкретних юридичних наслідків, визначеними ними в умовах практики відповідно.

З іншого боку це положення сприяє висновку що ефективність правозастосування повністю залежить від якості закону. Проте, насправді, проблема є дещо глибшою. Правозастосування не можна ототожнювати з правовим регулюванням, адже у такому разі будь-які помилки суб'єктів правозастосування можуть бути списані на недосконалість закону. Суб'єкти правозастосування обмежені статтею 19 Конституцією України, однак, незважаючи на це, вони наділені необхідною мірою розсуду і саме в цій частині розсуду існує місце для визначення ефективності власне правозастосування. Інакше кажучи, збіг мети правового регулювання і реального результату, досягнутого правозастосуванням, дозволяє стверджувати про ефективність останнього, однак з іншого боку це лише «технічний» підхід, який не завжди свідчить про ефективність власне правового регулювання, яке може бути у цілому неефективним у світлі незадоволення або недостатнього задоволення потреб учасників відповідних відносин. Тобто ефективність правозастосування в такому вимірі говорить лише про те що воно відповідає закону, проте не надає відповідь на питання те чи ефективним сам закон.

Більше того, окреслену формулу можна деталізувати ще глибше у контексті визначених нами аспектів розсуду. Для прикладу, чи можна вважа-

ти ефективним правозастосування, яке здійснено без достатньої правової підстави, наприклад, в умовах подачі суб'єкту правозастосування підроблених документів на підставі яких вчинено правозастосовний акт? Адже очевидно, що у такому разі алгоритм правозастосування спрацює у ситуації у якій не повинен спрацювати. Чи йдеться у даному разі лише про неефективність самого закону, який не покладає обов'язок на суб'єкта правозастосування пересвідчуватися у достовірності документів, або ж у даному випадку має місце помилка самого суб'єкта правозастосування? Другим аспектом виступає власне якість самого процесу правозастосування, зокрема чи було його здійснено у межах строків із дотриманням вимог до процедури, визначених законом. Адже досягнення результату, проте з порушенням строків правозастосування, повинно свідчити про те, що правозастосування є результативним, однак його ефективність є недостатньою. Тобто тут є вади ефективності у темпоральному вимірі або ж, інакше кажучи, часова неефективність. Третім аспектом виступає питання можливості вважати правозастосування ефективним якщо воно спричинило лише формальні наслідки визначені законом проте не спричинило реальні або ж якщо воно взагалі не здатне спричинити юридичних наслідків. Прикладом виступає державна реєстрація прав власності на нерухомість, яка припинила існування. Не так давно відповідні механізми активно застосовувалися у межах вітчизняної системи реєстрації прав на нерухоме майно, зокрема у межах перехідного періоду між функціонуванням старого реєстру (Реєстру прав власності на нерухоме майно), у якому права на відповідну нерухомість не реєструвалися, та нового (Державного реєстру речових прав на нерухоме майно), де їх реєстрація була необхідною для фіксації факту припинення існування нерухомості в умовах, коли такої нерухомості вже не існувало фізично.

Висновки. Проведений науковий аналіз дозволяє стверджувати, що розглянута нами формула визначення ефективності правозастосування через співвідношення мети та результату має базовий характер, однак при цьому підлягає більш глибокому осмисленню як на рівні подальших наукових досліджень, так і у ході безпосередньо актуальної практики правозастосування з урахуванням особливостей підстав вчинення правозастосовних актів, а також наслідків останніх. Тобто це свого роду орієнтир, що підлягає подальшому більш глибокому науковому й практичному осмисленню задля формування більш деталізованого бачення елементів формули з урахуванням конкретних сфер суспільних відносин, мети правового регулювання конкретних видів відносин, а також ролі суб'єктів правозастосування у забезпеченні динаміки відповідних відносин.

У першу чергу це обумовлюється різною телеологічною спрямованістю діяльності суб'єктів правозастосування, а також умов у яких вони діють. В якості ще одного фактору виступає рівень та обсяг розсуду або ж дискреції відповідних суб'єктів з огляду на підстави застосування ними нормативних положень, а також наслідків їх застосування, особливо враховуючи те, що положеннями законодавства може передбачатися право суб'єкта вчинити один з декількох можливих актів правозастосування за наявності одних

і тих самих підстав, які, своєю чергою, спричинять різні юридичні наслідки для учасників відповідних правовідносин. У зв'язку з цим подальші наукові пошуки проблематики ефективності правозастосування варто проводити у ключі пропозованої вченими загальної формули визначення ефективності і водночас з урахуванням окреслених обставин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук О.М. Право як соціальний феномен: цінності, свобода, обмеження. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 3–9.
2. Васильєва Т.С. Господарська діяльність як об'єкт адміністративно-правового режиму. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 1. С. 169–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_32 (дата звернення: 21.10.2025).
3. Коструба А.В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 376 с.
4. Гаврилюк О.О. Проблема сучасних теоретичних та господарсько-правових підходів до розуміння ефективності права і правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2025. № 105. С. 67–78.
5. Гаврилюк О.О. Сучасні підходи до оцінки ефективності судової системи (господарсько-правовий аспект). *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2025. № 81 (1). С. 121–132. URL: http://forumprava.pp.ua/files/121-132-2025-1-FP-Gavryliuk_15.pdf.
6. Погребняк В.Я. Виникнення, перехід та припинення суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Алерта, 2020. 640 с.
7. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління»*. 2013. № 2 (9). С. 103–111.
8. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Механізм цивільно-правового регулювання відносин в умовах пандемії COVID-19: антропологічний коректив. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 44. С. 5–18.
9. Спесівцев Д.С. Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні: дис... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 225 с.
10. Спесівцев Д. Конститутивні та перетворювальні властивості рішення суду як правового засобу захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 118–124.
11. Нагнибіда В. Теоретичні засади правозастосування: поняття, ознаки, види. *Університетські наукові записки*. 2019. Т. 18, № 3 (71). С. 33–42.
12. Кравцова З.С. Співвідношення понять «механізм держави» та «механізм здійснення державної влади»: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. 2022. № 10. С. 91–94. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/18.pdf (дата звернення: 23.10.2025).
13. Конституція України: станом на 21.10.2025 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141 (зі змінами).
14. Гуйван П.Д. Якість закону як елемент визначеності правової норми. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 132–136.
15. Стащенко А. До питання про «ефективність» права як категорії юридичної науки. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 1. С. 14–16.
16. Тарахонич Т.І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 11–13.
17. Білоус О.В. Ефективність права у світлі концепції людиноцентризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 12–14.
18. Настасяк І.Ю. Загальна характеристика ефективності правового впливу. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). Ч. 2, кн. 1. С. 20–25.

19. Наконечна А. Ефективність впливу правового регулювання на задоволення людських потреб та інтересів. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 10. С. 227–231.

20. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 9 (зі змінами).

21. Степаненко В.В. Застосування у праві та правозастосовний розсуд: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 5. С. 298–304.

22. Спесівцев Д.С. Визнання права власності на нерухомість у контексті вимоги закону про його державну реєстрацію: еволюція правозастосовного підходу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 3 (32). С. 26–30.

REFERENCES:

1. Kovalchuk, O.M. (2024). Pravo yak sotsialnyi fenomen: tsinnosti, svoboda, obmezhenia [Law as a social phenomenon: values, freedom, restrictions]. *Aktualni problemy vitchyznanoi yurysprudentsii – Actual problems of native jurisprudence*, 5, 3–9. [in Ukrainian]

2. Vasylieva, T.S. (2011). Hospodarska diialnist yak ob'ekt administratyvno-pravovoho rezhymu [Economic activity as object administratively legal mode]. *Forum prava – Forum prava*, 1, 169–174. [in Ukrainian]

3. Kostruba, A.V. (2014). *Yurydychni fakty v mekhanizmi pravoprypynennia tsyvilnykh vidnosyn* [Legal facts in the mechanism of termination of civil relations]. In Yure. [in Ukrainian]

4. Havryliuk, O.O. (2025). Problema suchasnykh teoretychnykh ta hospodarsko-pravovykh pidkhodiv do rozuminnia efektyvnosti prava i pravovoho rehuliuвання [Problem of modern theoretical, economic and legal approaches for understanding the efficiency of law and legal regulation]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current Problems of State and Law*, 105, 67–78. [in Ukrainian]

5. Havryliuk O.O. (2025). Suchasni pidkhody do otsinky efektyvnosti sudovoi systemy (hospodarsko-pravovyi aspekt) [Modern approaches to evaluation of judicial system efficiency (economic law aspect)]. *Forum prava – Forum prava*, 81, 121–132. [in Ukrainian]

6. Pohrebniak, V.Ia. (2020). *Vynyknennia, perekhid ta prypynennia sub'ektyvnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii ta praktyky* [Emergence, Transfer and Termination of Subjective Civil Rights: problems of Theory and Practice]. Alerta. [in Ukrainian]

7. Chechel, O.M. (2013). Pryntsypy ta mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky [Principles and mechanism of government control of economy]. *Visnyk AMSU. Seriya: «Derzhavne upravlinnia» – Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series: Public Administration. Series: “Public Administration”*, 2 (9), 103–111. [in Ukrainian]

8. Kharytonov, Ye.O. and Kharytonova, O.I. (2021). Mekhanizm tsyvilno-pravovoho rehuliuвання vidnosyn v umovakh pandemii COVID-19: antropologichniy korektyv [The mechanism of civil regulation of relations in the context of the COVID-19 pandemic: anthropological adjustment]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civil Studies*, 44, 5–18. [in Ukrainian]

9. Spiesivtsev, D.S. (2017). *Yurydychni fakty u mekhanizmaxh vynyknennia, perekhodu ta prypynennia rechovykh prav na nerukhomist v Ukraini* [Legal facts in mechanisms of emergence, transfer and termination of real rights on immovable things in Ukraine] [Unpublished Candidate of Science of Law dissertation Yaroslav Mudryi National Law University]. [in Ukrainian]

10. Spiesivtsev, D. (2020). Konstytutyvni ta peretvoriuvalni vlastyosti rishennia sudu yak pravovoho zasobu zakhystu sub'ektyvnykh tsyvilnykh prav na nerukhome maino [The constitutive and transformative properties of court's decision as legal mean of protection of subjective civil rights on immovable property]. *Yurydychnyi visnyk – Law Herald*, 3, 118–124. [in Ukrainian]

11. Nahnybida, V. (2019). Teoretychni zasady pravozastosuvannia: poniattia, oznaky, vydy (Theoretical Grounds of Law Enforcement: Concepts, Features, Types). *Universytetski naukovy zapysky – University Scientific Notes*, 18, Issue 3 (71), 33–42. [in Ukrainian]

12. Kravtsova, Z.S. (2022). Spivvidnoshennia poniat «mekhanizm derzhavy» ta «mekhanizm zdiisnennia derzhavnoi vlady»: konstytutsiino-pravovyi aspekt [The relationship of the concepts of “state mechanism” and “mechanism of exercise of state power”: constitutional and legal aspect]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Juridical scientific and electronic journal*, 10, 91–94. [in Ukrainian]

13. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine* (1996), 30, st. 141 (zi zminamy). [in Ukrainian]

14. Huivan, P.D. (2017). Yakist zakonu yak element vyznachennosti pravovoi normy [The quality of the law as an element of the certainty of the legal norm]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 28, 132–136. [in Ukrainian]

15. Stashchenko, A. (2010). Do pytannia pro «efektyvnist» prava yak katehorii yurydychnoi nauky [On the issue of the “effectiveness” of law as a category of legal science]. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 1, 14–16. [in Ukrainian]

16. Tarakhonich, T.I. (2010). Efektyvnist pravovoho rehuliuвання (pytannia teorii) [Effectiveness of legal regulation (a question of theory)]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Law Review of Kyiv University of Law*, 2, 11–13. [in Ukrainian]

17. Bilous, O.V. (2018). Efektyvnist prava u svitli kontseptsii liudynotsentryzmu [Law effectiveness in the light of the anthropocentric concept]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 34, 12–14. [in Ukrainian]

18. Nastasiak, I.Iu. (2012). Zahalna kharakterystyka efektyvnosti pravovoho vplyvu [General characteristics of the effectiveness of legal influence]. *Mytna sprava – Custom Affairs*, 4 (82), Pt. 2, Book 1, 20–25. [in Ukrainian]

19. Nakonechna, A. (2020). Efektyvnist vplyvu pravovoho rehuliuвання na zadovolennia liudskykh potreb ta interesiv [Effectiveness of the influence of legal regulation on the satisfaction of human needs and interests]. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 10, 227–231. [in Ukrainian]

20. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen [On State Registration of Corporeal Rights to Real Estate and Their Encumbrances]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 01.07.2004 r. № 1952–IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine* (2016). № 1. St. 9 (zi zminamy). [in Ukrainian]

21. Stepanenko, V.V. (2017). Zastosuvannia u pravi ta pravozastosovnyi rozsud: spivvidnoshennia poniat [Application in law and legal discretion: correlation of concepts]. *Yurydychnyi biuleten – Law Bulletin*, 5, 298–304. [in Ukrainian]

22. Spiesivtsev, D.S. (2020). Vyznannia prava vlasnosti na nerukhomist u konteksti vymohy zakonu pro yoho derzhavnu reiestratsiiu: evoliutsiia pravozastosovnoho pidkhodu [The recognition of property right on immovable thing in context of legislative demand of its state registration: evolution of right-enforcement approach]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Subcarpathian Law Herald*, 3 (32), 26–30. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 16.10.2025

Рекомендована до друку 07.11.2025

Опублікована 28.11.2025